

AZİZE CEFERZADE`NİN AŞTIRMALARINDA MASAL TÜRÜ

The Genre of Tale in the Creative Activity of Aziza Jafarzadeh

Gülsümhanım HASILOVA*

Özet: *Azize Ceferzade`nin edebiyatla ilgili araştırmaları folklor, klasik ve modern Azerbaycan edebiyatı, nazariye ve diğer alanları kapsamaktadır. Bilim adamının folklorla ilgili araştırmaları çeşitlidir. Bunların içerisinde maniler, fıkralar, ninniler, masallar, destanlar, aşık edebiyatı veb. hakkında makaleler özellikle belirtilmiştir.*

Anahtar kelimeler: *Masal, Mani, Nevruz, Folklor, Kurban*

Abstract: *Aziza Cafarzadeh's investigations dealing with literature analyzes folklore, classic and modern Azerbaijan literature, theory and other fields. Aziza Jafarzadeh's investigations dealing with folklore are various. Among them the articles dealing with bayati, anecdotes, songs, tales, eposes, ashug literature and etc. are mentioned.*

Key words: *Tale, Genre, Folklore, Bayati, Proverbs, literature, Investigation*

Azerbaycan`ın bölgelerini dolaşan Azize Ceferzade sinlerde korunan bir çok ağız edebiyatı örneklerini yazıya alarak okuyuculara sunmuştur. Ananelere sadık kalan Azize Ceferzade tarihi olay ve faktörlerin Yazılı ve Sözlü edebiyata yansımalarına her zaman dikkat etmiştir. Azize hanımın hayatında toplama ve araştırma vatdettir.

Azize Ceferzade`nin edebiyatla ilgili araştırmaları folklor, klasik ve modern Azerbaycan edebiyatı, nazariye ve diğer alanları kapsamaktadır. Bilim adamının folklorla ilgili araştırmaları çeşitlidir. Bunların içerisinde maniler, fıkralar, ninniler, masallar, destanlar, aşık edebiyatı veb. hakkında makaleler özellikle belirtilmiştir. Yazarın folklorla ilgili araştırmaları gelenek ve örneklerimiz, Nevruz, Kurban bayramı gibi milli ve dini bayramlarımız, giyim kuşam ve mutfak kültürümüz, etnografiya tarihimiz hakkında bilgi vermek açısından önemlidir. Azize Ceferzade makalelerinde folklorun bu gibi sorunlarına geniş yer vermiştir. Aynı zamanda yazar, kimi makalelerinde ele aldığı bu konulara

* Folklor Enstitüsü

edebi hayatında geniş yer vermiştir. Onun “Bayatı Düşünce”lerim, “Hızır Nebi”, “Nevruz”, “Honça”lar, “İlahır çarşamba”lar veb. gibi folklor araştırmaları sadece Azerbaycan`da değil yurt dışında da yayımlanmıştır.

Azize Ceferzade`nin hayatında önemli yere sahip olan ve edebiyatımızın ilgi çekici örneklerinden biri olan, iki kısımdan oluşan “Azerbaycan Şiirinde Halk Şiiri Üslubu” monografik araştırması folklorla edebiyatın ortak sorunları konu edinmiştir.

Azize hanım Ceferzade`nin Azerbaycan Sözlü Halk Edebiyatının araştırılması ve gelişmesinde büyük hizmetleri vardır. Onun 1982 yılında “Gençlik” yayınevi tarafından yayımlanan “Annemin Masalları” isimli kitabını Azerbaycan folkloru sanatının incileri olduğunu söylesek yanılmayız. Folklorun masal türü mana zengiliği ve hafızalarda kolay kalmasıyla diğer folklor örneklerinden farklılık arz eder. Halkımızın kahramanlık anelerini, büyüklere saygı, küçüklere ve kimsesizlere şefkat ve merhamet gibi motifleri kendinde yaşatarak tebliğ eden bu tür hem büyükleri hem de küçüklerin dikkatini çekmiştir. Gerçekten masal türü halk tarafından çok sevilir. Azize hanım Ceferzade annesi Büyükhanım annenin dilinden kaleme aldığı masal örneklerini “Annemin Masalları” kitabında yayımlamıştır. “Annemin Masalları” kitabında ister sihirli serüven, aile, isterse de iyiliğin kötülük üzerindeki zaferi, vatana sevgi duygusu, güzelliğin insanı büyülemesi, milletin adaletli hükümdar yaratma isteği, gençlere eğitim vermek gibi eğitici konular işlenmiştir. Genellikle kitapta toplanmış masalarda milletimizin tarihinin bir kısmı yaşatılmıştır.

“Annemin Masalları”nda olan folklorumuz sade halk dilinde tasvir olunmuştur. Burada toplanan masallar derin manası olan, büyük ahlaki ve manevi özelliklere sahip folklor örnekleridir.

Kitabdaki masalların eğitici ve vatanperver ehemiyeti odur ki burada milletimizin eski tarihi, kahramanlık aneleri yansıtılmıştır. Özellikle kötülerle savaşta vatani düşmanlardan korunmada kadınlarımızın erkeklerle beraber savaşması onların Tomris ana, Naçak Nebi`nin eşi Hacer`in efsanevi kahramanlıkları anlatılır. Azerbaycan folklorunda bu konuya ait birbirinden farklı güzel örnekler vardır. “Annemin Masallar”ı tarihi olaylardır, geçmiştir. Bu olaylarda tarihi şahsiyetler yer almaz. “Kızımın Hikayeleri” kitabında bugün tasvir edilmiştir. Yazar “Kızımın Hikayeler”inde kızı ile ilgili hayat sahnelerini kaleme almıştır.

“Annemin Masallar”ı kitabındaki “Şefa Bulağı” isimli masalında kendi yiğitliğiyle erkekler gibi savaşıyan genç bir kızın kahramanlığı anlatılır. Gerçekten, bu masalı okurken “Dede Korkut”taki Banuçiçek, Köroğlu'nun Nigarı, Kaçak Nebi'nin Hacer'i akla gelir. Masalın babalarımızın deyiimiyle “aslanın erkeği dişisi olmaz” sözleriyle bitmesi milletimizin kahramanlık salnamelerine sahip olmasını onaylayan özelliklerden biri gibi seciyelenir.

Kitabdaki masalların bir kısmında halkımızın günlük hayat tarzı, zengin etnografisi, gelenek ve görenekler tasvir olunmuştur. “Gün Güneş Oğlu” masalındaki sahnelerde söylediğimiz bu özellikler geniş tasvir edilmiştir.

“Annemin Masallar”ı kitabında “Deşikli Taş” masalı oyuklu taş hakkında efsanelerdir. Çoban ile Zeyvenise birbirine aşıktırlar. Hükümdar kendi kızını Bayatı Çobana vermez. O, uğursuz sevgiye maniler yazılır. Bu masalda maniler yerinde ve ustalıkla kullanılmıştır. Şöyleki “Deşikli Taş” masalında eski Şirvan toprağının birbirinden farklı 33 manisi vardır. Bu maniler genellikle Azerbaycan halkının kalbinden kopan lirik duygulardır. “Azerbaycan Masalları”ndaki manilerin çoğu masallarda ceryan eden olaylarla vahdet teşkil eder. Aynı maniler kendi orjinalliği ile masallardaki olaylarla uygunlaşır, içtimai adaletsizliğe karşı halkın nefretini toplumda her türlü haksızlıkları edebi dilde tasvirini daha manalı daha etkili biçimde gösterilir. “Deşikli Taş” masalını Azize Ceferzade şöyle sonuçlandırır: “Şamahı'ya yolunuz düşünde soruşun “Deşikli Taç”ın yerini” (1).

“Annemin Masalları” kitabında “Yumurta Ehvalatı” isimli masal ahlak tarzına uygun bir biçimde anlatılır. Yumurtanın işe karışması ile haram bilmeyen bir bölgede her şey birbirine karışır, hükümdarlar söylediklerini yaparlar. Masalın son cümlesi şöyle ifade olunur: “İnsan anne karnında temiz geldiği gibi gerek temizde gitsin bu dünyadan. Çalışın dilinize haram lokma girmesin” (1).

“Annemin Masalları” kitabında “Yılda Bir Yalan Konuşan” isimli masalda kölenin yılda bir defa yalan konuşması sonucunda dünya birbirine karışır iki taife düşman olur.

Timur tarihi şahsiyet gibi folklorumuzda geniş yer almaktadır. “Taş Oğlan” masalında da bu karaktere müracat edilmiştir. Bu masalda evini canından çok seven Bala Çoban Timur gibi zalim bir hükümdarın karşısında yiğitlikle savaşıır.

“Annemin Masalları” kitabında “En Büyük Derd” isimli masalda arkadaşlığın ehemiyeti hakkında bahsedilir.

Kitabdaki “Sadakat” isimli masalda adaletli padişah konu edilmiştir. Çok adaletsiz bir padişahın yerine çömlekçinin oğlu geçer. Yani padişah devleti adaletle yönetir.

“Annemin Masaları” kitabında “Yuhuyoza” masalı şöyle sonuçlanır: “benim balalarım, dünyada öyle yaşayın ki sonradan tutduğunuz işten pişman olmayasınız”(1).

Kitabdaki “Şam ve Pervane”, “Ay Doğdu, o da Para” masalları tabiatın, mitin, insan düşünceleri hakkında rivayetlerdir.

“Annemin Masalları” kitabında “Çörek” isimli masalda ekmeğin değerini bilin ki yurttan ekmeğe eksik olmasın.

Kitabdaki “Üç Öpüş” isimli masalda annemiz bizi bu evde büyütüştür. Bizde ne kadar canımızda can var cemaate hizmet edeceğiz.

Yazar “Annemin Masalları” kitabında “Yahşi Komşu” isimli masalda “iyi komşu kardeşten öncedir” deyerek nasihat eder (1).

Kitabdaki “Ponzabığın Masalı” dini mitolojik masaldır. Dünyada hiç kimseye güvenilmemelidir kendi bahtını kendi elleri ile kursun. Kendi mutluluğunu kendi arayıp bulsun.

“Annemin Masalları” kitabında “Artık Tamah Baş Yarar” isimli masalda büyüklerin nashatlerini dinlemek gerektiğinden bahs edilir.

Kitabdaki “Salkım Söyüdün Masalı” efsanevi masaldır.

Azize hanım Ceferzade eserlerinde ilk önce gördüğü şahit olduğu olayları kaleme alır. “Kızımın Hikayeleri” bu olaylar üzerinde kurulmuştur.

“Kızımın Hikayeleri” kitabındaki “Diyirceklili Araba” hikayesinde küçük Kemale`nin yeteneğine dikkat çeker. O, yolda kalan arabayı su dökmekle açar ve araba hareket etmeğe başlar(2).

Kitabdaki “Sağ Ol” isimli hikayesinde Kemale`ni kontrol etmek için onu soru sorarlar Sağ elin hangisidir?

-“Kemale eve gidip mutfaktan bir kaşık getirir ve bunun sağ el olduğunu bildirir” (2).

Kitabdaki “Hardal” isimli hikayesinde komşusu Nazlı teyzenin sözü Kemale`ni etkiler. Köpeğe hardallı ekmeğe verdiği için Nazlı teyze ona: “Sen akılsız çocuksun bunun içinde seni okula almıyorlar”. Kemale üzülür, düşünür ve annesi onu bu düşüncelerden kurtarır. Annesi ona rakamları öğretir, ve başkaları gibi onun da okula gideceği bileceğini söyler. Yazar insanlarda kendine inanın olmasını, çocuklarla iyi davranması gerektiğinden bas eder.

Azize Ceferzade “Yağış” isimli hikayesinde de çocuk hayatından bahseder. Eserde Kemale`nin kendi Bahti ninesini şaşırır. Ninesi ona: dışarı çıkıp yağmurun yağıp yağmadığına bak. Eğer yağmur yağmuyorsa çamaşırları yıka. Bu zaman köpek eve gelir. Kemale ninesine:

“Ninecim! Elini Alabaşın başına koy eğer nemdirse yağmur yağıyor”(2).

“Elçin`in Dersi”, “Diş”, “İnek”, “Güneş”, “Tüfeyli” hikayelerdeki ana konu çocuklar ve onların zekiliğidir.

Gerçekten de bu masallar folklordan kaynaklanmış bir yazarın kaleminden çıkmış, sanatkarlıkla işlemiş sanat örnekleridir. Masalların çoğunda birbirinden farklı karakterlerde vardır. Ama Azize Ceferzade bu karakterleri çok güzel bir biçimde masal tarzına ugunlaştırmıştır.

Folklorun küçük ama derin mana ifade eden türlerinden olan atasözleri A. Ceferzade`nin eserlerinde önemli yere sahiptir. Yazarın eserleri okundukta masalların atasözleriyle bağlılığını göre biliriz.

Araştırmanı folklorun en önemli türü gibi masalların araştırılmasına Azize Ceferzade`nin toplayıp yayımladığı masallarla ilgili olan edebiyat örnekleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Esas amacımız bu masalları yazarın yazdığı eserlerle karşılaştırmaya dikkat çekmektir.

Sözlü Halk Edebiyatının epik türü gibi masallar Türk halklarının Yazılı edebiyatını da etkilemiştir.

KAYNAKLAR

1. Ceferzade Azize, “Annemin Masalları”, Bakü, Gençlik, 1982, s.176
2. Ceferzade Azize, “Kızımın Hikayeleri”, Bakü: Azerneşr, 1964, s.198.
3. Ceferzade Azize, “Azerbaycan Şiirinde Halk Şiiri Üslubu” (XIX Asr malzemeleri esasında), Bakü: BDU, 1981.
4. Ebilov M, “Kahramanlık Destanı”. Edebiyat ve İncesenet, 7 kasım, 1973.